

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Problematyka adaptacji tekstu w edukacji literackiej cudzoziemców

Author: Romuald Cudak. Wioletta Hajduk-Gawron

Citation style: Cudak Romuald, Hajduk-Gawron Wioletta. (2016).
Problematyka adaptacji tekstu w edukacji literackiej cudzoziemców. W: E.
Jaskółowa, D. Krzyżyk, B. Niesporek-Szamburska, M. Wójcik-Dudek; przy
współpracy D. Jagodzińskiej i A. Zok-Smoły (red.), "Edukacja polonistyczna
jako zobowiązanie : powszechność i elitarność polonistyki. T. 1" (S. 603-615).
Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja
ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach
niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci
(nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Romuald Cudak
Wioletta Hajduk-Gawron

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Problematyka adaptacji tekstu w edukacji literackiej cudzoziemców

Obszarem poddanym oglądowi w niniejszym artykule jest sytuacja, w której język polski i literatura polska występują jako obcy/obca. Teksty literackie rzadko można znaleźć w podręcznikach do nauki języka polskiego jako obcego. Ich szczątkowa obecność nie dziwi, gdyż podejście komunikacyjne, powszechne jak dotąd w glottodydaktyce, zakłada przede wszystkim skuteczność komunikacyjną. Teksty literackie w podręcznikach zamieszczane są sporadycznie, np. przy okazji wprowadzania konkretnych zagadnień gramatycznych lub leksykalnych, stanowią tło przybliżające kulturę polską¹ (inaczej oczywiście sprawa się ma w przypadku kursów lub podręczników skoncentrowanych na literaturze polskiej jako przedmiocie zajęć). Perspektywę spojrzenia na teksty literackie zmienia nieco podejście postkomunikatywne, w którym postuluje się uczestnictwo jednostki w życiu społeczności posługującej się danym językiem². Wprowadzanie tekstów literackich implikuje

¹ Jako przykład wykorzystania tekstów literackich i uzasadnienie twierdzenia o fragmentaryczności ich występowania w podręcznikach kursowych niech posłuży publikacja: A. MADEJA, B. MORCINEK: *Polski mniej obcy. Podręcznik do nauki języka polskiego dla średnio zaawansowanych*. Katowice 2007 (por. l. 9 fragment *Pana Tadeusza* — tradycyjne polskie tańce, l. 11 fragment drugiej części *Dziadów* — wspomnienie zmarłych, l. 22 wiersz *Lokomotywa* — opis środków transportu, stopniowanie przymiotników i przysłówków).

² M. ŻYLIŃSKA: *Postkomunikatywna dydaktyka języków obcych w dobie technologii informacyjnych. Teoria i praktyka*. Warszawa 2007, s. 52 i nast.

jednocześnie realizację podejścia interkulturowego, czyli kształcenia ludzi o otwartym umyśle, niekierujących się stereotypami i upraszczającą kategoryzacją świata, zdolnych do rozumienia innych. Takie otwarcie na innych i inną kulturę, na kulturę obcą w języku, umożliwia z pewnością lektura tekstów powstałych w języku docelowym. Teksty powinny być starannie dobrane i odpowiednio przygotowane, aby spełniały zakładane funkcje. Wprowadzany na zajęcia tekst literacki zostaje zatem poddany zabiegom adaptacyjnym dostosowanym do potrzeb czytelnika.

W artykule zostaną kolejno omówione: miejsce i rola dzieł literackich w procesie glottodydaktycznym, sposoby adaptacji tekstów oraz modele strategii adaptacyjnych na przykładzie serii przeznaczonej dla cudzoziemców „Czytaj po Polsku”.

Nauka języka polskiego jako ojczystego przebiega w zgoła inny sposób niż jako języka obcego, o czym nikogo nie trzeba przekonywać. Glottodydaktyka polonistyczna to swego rodzaju adaptacja języka, który jest poddawany refleksji, opisom teoretycznym i wreszcie przystosowaniom dla użytkowników, dla których język polski jest językiem obcym. O ile nauczanie systemu językowego ma uregulowane zakresy i metody, o tyle kwestia literatury jest, można by rzec, w stanie ciągłej modernizacji czy też adaptacji. Tekst literacki to forma użycia języka, który nie służy jedynie komunikacji, może być źródłem doskonalenia umiejętności językowych, ale nie tylko, bowiem buduje on świat, opisuje sytuacje, postaci, odzwierciedla dialogi, wpływa na wyobraźnię czytelnika, uruchamiając podczas procesu czytania wiele aktywności percepcyjnych. Lektura tekstu literackiego może być po prostu źródłem przyjemności czytelniczej, interpretacji poznanych światów, zdarzeń, pełni też funkcję poznawczą, dzięki której czytelnicy dowiadują się czegoś o świecie i o sobie samych. Takie myślenie o tekście literackim pokazuje ogrom potencjału edukacyjnego i implikuje odpowiednie metody pracy oraz podejścia do wykorzystania dzieł literatury pięknej w edukacji literackiej cudzoziemców.

Wydaje się, że najistotniejszą kwestią w kształceniu literackim, a tym samym i zabiegiem adaptacyjnym, jest już działanie mające na celu wybór tekstu, a zatem: co czytać, o czym szeroko pisze Anna Seretny³. Zdaniem autorki z pełną lekturą tekstu mamy do czynienia wtedy, kiedy jego treść staje się częścią świata odbiorcy.

³ A. SERETNY: *Tekst literacki w dydaktyce języka polskiego jako obcego. Między percepcją a recepcją dzieła*. W: *Literatura polska w świecie. Zagadnienia recepcji i odbioru*. T. 1. Red. R. CUDAK. Katowice 2006, s. 292–306.

Badaczka systematyzuje i omawia aspekty, które należy brać pod uwagę przy wyborze tekstów literackich, tak aby zaproponowany zestaw był integralną częścią programu oraz by był dostosowany do poziomu językowego uczestników i ich postawy wobec świata, ale — dodajmy — by jednocześnie wywodził się z pewnego uznanego kanonu. Ponadto rodzaj tekstu literackiego przeznaczony do czytania przez cudzoziemców (w formie oryginalnej) powinien być pieczołowicie dobrany pod względem językowym, aby gęstość niezrozumiałych słów i zanadto skomplikowana składnia nie odbierały przyjemności lektury. Dlatego wybór tekstu literackiego dla odbiorcy zewnętrznego językowo i kulturowo jest już działaniem adaptacyjnym.

Wybrany tekst literacki, jako element procesu dydaktycznego, spełnia określone funkcje. Może być sposobem uczestniczenia w życiu kulturalnym, drogą do poszerzania wiedzy o świecie, ale może być też narzędziem w edukacji językowej. Usytuowanie dzieła literackiego w takim świetle implikuje określone podejścia metodyczne. Według Hanny Mrozowskiej⁴ lektura tekstu literackiego, który pochodzi z kręgu obcego językowo i kulturowo dla czytelnika, możliwa jest w następujących opcjach: pragmatycznej, estetycznej i strategicznej. W opcji pragmatycznej literatura stanowi jedynie tło ilustrujące dane zagadnienie językowe, nacisk położony jest na kształcenie językowe, a literatura jest sposobem poznawania i przykładem realizacji reguł. Takie podejście do tekstu literackiego nie celebrytuje wartości estetycznych dzieła czy sztuki językowej autora i może prowadzić do fragmentarycznego odbioru tekstu. Opcja estetyczna podkreśla przede wszystkim walory estetyczne dzieła ze względu na piękno artystyczne, wartości moralne i społeczne. Istotną staje się tożsamość samego tekstu, niejednokrotnie odbiegająca od realiów aktualnej recepcji dzieła. Zagrożeniem, jakie jawi się przy zbyt dużym uwypukleniu tego podejścia, jest to, że pojęcie piękna jako pojęcie względne, często dezaktualizujące się w obrębie jednego bądź dwóch pokoleń, jest różnie postrzegane przez odmienne kultury i kręgi społeczne. A zatem z góry przyjęte przez nauczyciela bądź wpisane w poczet tekstów kanonicznych piękno i wartość utworu literackiego mogą napotkać na opór odbiorców.

Przemiana metodologiczna we współczesnym literaturoznawstwie pozwoliła na przesunięcie akcentu z idealnego, modelowego odbioru tekstu na odbiór indywidualny, na jednostkową recepcję.

⁴ H. MROZOWSKA: *Tekst literacki jako strategia dydaktyczna w nauce języka obcego*. „Języki Obce w Szkole” 2001, nr 3, s. 24–28.

W ten sposób jawi się trzecia opcja lektury, opcja strategiczna: „Literatura może być spożytkowana jako element całościowej strategii edukacyjnej, obejmującej wszechstronny rozwój ucznia, od konkretnych umiejętności językowych przez umiejętności kulturowe po taktykę zachowań społecznych. W ten sposób literatura uzyskuje dla siebie konkretne miejsce w programie nauczania języka obcego, który też wszakże wiedzie od ćwiczenia umiejętności językowych pod kierunkiem nauczycielki w klasie po samodzielne stosowanie odpowiednich zachowań językowych w »prawdziwym świecie«. Stosując opcję strategiczną, przesuwamy punkt ciężkości z celebracji (opcja estetyczna) lub eksploatacji (opcja pragmatyczna) tekstu na procedurę kształtowania jego odbioru”⁵.

Podobne widzenie udziału tekstów literackich w nauczaniu cudzoziemców prezentują polscy glottodydaktycy. Wiola Próchniak⁶ w książce *Klucz do wierszy* omawia trzy aspekty wykorzystania poezji na zajęciach z języka polskiego jako obcego: wiersz jako pretekst, jako tekst i jako kontekst. W pierwszym przypadku wiersz służy pokazaniu zastosowania leksyki i konstrukcji gramatycznych (np. *Odzież* Wisławy Szymborskiej). Tekst literacki staje się żywą/autentyczną realizacją poznanych przez uczących się reguł rządzących językiem. Drugi aspekt można określić jako estetyczne spojrzenie na tekst literacki. Trzecia sytuacja ma miejsce wtedy, kiedy tekst literacki stanowi kontekst, np. pokazanie zachowań kulturowych. Z kolei Romuald Cudak⁷ jest zwolennikiem i propagatorem podejścia do tekstów literackich jako przedmiotu nauczania odbiorców zewnętrznych językowo i kulturowo. Badacz traktuje tekst poetycki trojako: jako fakt językowy, jako zapoznanie z kulturą i obyczajem epoki oraz jako fakt historycznoliteracki.

Przytoczone stanowiska, choć nieco odmienne w nomenklaturze, są zbieżne, gdyż pokazują niejako modelowe formy traktowania literatury, opisują sposoby funkcjonowania tekstów literackich na zajęciach z języka polskiego jako obcego. Omówione modele rzadko

⁵ Ibidem, s. 26. Szerzej na temat obecności i wykorzystania tekstów literackich w szkołach polonijnych por. E. LIPIŃSKA, A. SERETNY: *Między językiem ojczystym a obcym. Nauczanie i uczenie się języka odziedziczonego na przykładzie chicagowskiej diaspory polonijnej*. Kraków 2012.

⁶ W. PRÓCHNIAK: *Klucz do wierszy. Poezja w nauczaniu języka polskiego jako obcego*. Lublin 2012.

⁷ R. CUDAK: *Tekst literacki w kształceniu językowym cudzoziemców na poziomie średnim*. „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”. T. 10: *Polonistyczna edukacja językowa i kulturowa cudzoziemców. Poziom średni: stan obecny — problemy — postulaty*. Red. B. OSTROMĘCKA-FRĄCZAK. Łódź 1998, s. 23—33.

występują w czystej postaci, najczęściej przybierają formę mieszaną, prowadząc do odpowiedniego przystosowania zarówno czytelnika, jak i dzieła do tego, aby odbiór tekstu był efektywny. Podstawowe formy adaptacji tekstów opisuje Aleksander Kozłowski⁸, prezentując podział na adaptację *sensu stricto* i *sensu largo*. Adaptacja *sensu stricto* to przystosowanie tekstu jako materiału literackiego (lub innego tekstu prymarnego) do lekcji języka obcego przez dokonanie zmian językowo-formalnych jego konstrukcji i treści. W obrębie tego typu adaptacji rozróżnia się **adaptację eliminującą**, czyli wykluczenie i redukcję fragmentów, które mogą być niezrozumiałe dla uczących się, oraz **adaptację modyfikującą**, która prowadzi do parafrazy i tym samym powoduje daleko idącą preparację tekstów. Polega ona na tym, że trudniejsze słowa lub całe struktury zdaniowe zastępują się łatwiejszymi. Całość tekstu pod względem konstrukcyjno-treściowym jest upraszczana.

Adaptacja *sensu largo* charakteryzuje się przystosowaniem tekstu jako materiału nauczania do lekcji języka obcego bez ingerencji w samą jego formę i bez jego zmian formalno-strukturalnych. W ramach tej adaptacji wyróżniamy **adaptację selektywną**, czyli postępowanie, które towarzyszy doborowi tekstów, tzn. jest to wybór spośród proponowanych lektur takiej, która wydaje się najodpowiedniejsza do danego poziomu nauczania dla określonej sytuacji dydaktycznej. W przypadku tekstów literackich jest to też dobór odpowiednich fragmentów tekstów. Drugą formą adaptacji *sensu largo* jest **adaptacja komplementarna**, czyli uzupełnianie oryginalnego tekstu, np. graficznymi pomocami percepcyjnymi, które wspierają jego rozumienie. Te pomoce mogą mieć również charakter objaśnień leksykalnych lub krótkich komentarzy, występujących w formie odnośników lub glosariuszy.

W dydaktyce polonistycznej zabiegi adaptacyjne są praktykowane od początków jej istnienia i stanowią niejako koło ratunkowe⁹ zarówno dla samej literatury, jak i dla uczniów. Przykładem są choćby wydania *ad usum Delphini*. Przyczyny funkcjonowania takich adaptacji są oczywiste, ponieważ to, czy dany tekst literacki zostanie przeczytany, zrozumiany i przeżyty przez młodego odbiorcę, zależy od wyboru materiału oraz dostosowania go do możliwości percepcyjnych czytelnika. A zatem pokonanie podstawowych barier

⁸ A. KOZŁOWSKI: *Literatura piękna w nauczaniu języków obcych*. Warszawa 1991, s. 29–33.

⁹ Por. wystąpienie Zofii Budrewicz podczas konferencji na UP w Krakowie pn. *Przepisywanie kanonu*. Zob. <http://teatrnn.pl/activities/przepisywanie/resume/>. Oprac. P. PRÓCHNIAK [data dostępu: 6.09.2015].

(językowej, kulturowej i percepcyjnej) opisanych przez Zenona Urygę¹⁰ i doskonale znanych polonistom powinno gwarantować sukces w odbiorze każdego tekstu literackiego. Zasada ta dotyczy również sytuacji, kiedy odbiorcą tekstu literackiego jest czytelnik zewnętrzny językowo i kulturowo, a tekst literacki widziany jest z perspektywy literatury obcej. W glottodydaktyce adaptacja jest praktyką stosowaną dość powszechnie. Za przykład niech posłuży seria książek „Penguin Readers”¹¹ wydawana w języku angielskim, w której to proponuje się czytelnikowi, w zależności od jego poziomu językowego, odpowiednio przygotowane teksty literatury angielskiej.

Problematyka adaptacji czy też przystosowywania literatury na użytek glottodydaktyki polonistycznej znajduje swoje odzwierciedlenie również w licznych tekstach naukowych, a pomysłów na adaptacje tekstów literackich wśród glottodydaktyków polonistycznych jest wiele i z pewnością są one jeszcze niewyczerpane. Katowicka szkoła podjęła próbę przybliżenia obcemu czytelnikowi tekstów z literatury polskiej w postaci opracowania książeczek zawierających tekst literacki (w wersji oryginalnej bądź zaadaptowanej, czyli opowiedzianej i skróconej) wraz z zestawem ćwiczeń językowo-literackich. Cel, który przyświeca tej idei, to próba zachęcenia do uczestnictwa w literaturze polskiej przez lekturę polskich tekstów na dwa sposoby: a) odbiorca, czytając tekst powstały w obcym mu języku i kulturze, dowiadyuje się czegoś o sobie i o świecie (kształcenie kompetencji interkulturowej, nastawienie na estetyczny odbiór dzieła), b) czytanie staje się źródłem ćwiczeń językowych oraz przyjemności i satysfakcji z możliwości poznawania tekstów w języku obcym (kształcenie kompetencji językowej).

W skład serii „Czytaj po Polsku” wchodzi obecnie teksty z literatury klasycznej, a konkretnie — nowele z literatury XIX wieku oraz teksty autorów współczesnych¹². Dlaczego? Otóż zainicjowana

¹⁰ Por. Z. URYGA: *Odbiór liryki w klasach maturalnych*. Warszawa—Kraków 1982, s. 70—71. Dodatkowo: IDEM: *Zadanie polonisty w gimnazjum — zaprosić uczniów do udziału w kulturze*. „Polonistyka” 2009, nr 7, s. 6—10.

¹¹ Zob. <http://penguinreaders.com/> [data dostępu: 05.01.2016].

¹² Na temat trafności wyboru tekstów por. E. KUBICKA, M. CYZMAN: *Seria „Czytaj po polsku”. Ikony literatury polskiej?*. W: *Nowe perspektywy w nauczaniu języka polskiego jako obcego*. T. 3. Red. E. KUBICKA, A. WALKIEWICZ. Toruń 2015, s. 173—191. W serii publikowanej od 2003 roku pod redakcją naukową Romualda Cudaka, Wioletty Hajduk-Gawron i Jolanty Tambor kolejno ukazały się opracowania następujących tytułów: B. PRUS: *Kamizelka, Z legend dawnego Egiptu*; H. SIENKIEWICZ: *Janko Muzykant, Latarnik*; E. ORZESZKOWA *Dobra pani*; M. KONOPNICKA: *Nasza szkapka*; S. ŻEROMSKI: *Siłaczka, Rozdziobią nas kruki, wrony...*; A. SAPKOWSKI: *Wiedźmin*; N. GOERKE: *Paralele*; R. KAPUŚCIŃSKI: *Wewnątrz*

na początku XXI wieku seria motywowana była dwiema przesłankami. Autorzy, dokonując wyboru tekstu, kierowali się przede wszystkim krótką formą oraz nieskomplikowaną fabułą, a to gwarantują nowele dziewiętnastowieczne. Są one również znakomitą, wartościową artystycznie realizacją historycznych poetyk i konwencji, skutecznie oddziałujących na odbiorców niezależnie od czasu, w jakim powstawały, które warto zaprezentować zagranicznemu czytelnikowi. Wspominane nowele są opracowane zgodnie z zasadą adaptacji *sensu largo*, a zatem zostały uproszczone językowo i okrojone do najistotniejszych wątków. Przeznaczone są przede wszystkim dla poziomów niższych, zawierają w większości ćwiczenia językowe, kładąc mniejszy nacisk na edukację literacką. W kolejnych latach seria ewoluowała i adaptacji poddano teksty współczesne. Zabiegi adaptacyjne skupiły się głównie na ćwiczeniach językowo-literackich, a same teksty literackie ulegały nieznacznym zmianom, polegającym na usunięciu niektórych fragmentów przy niezminionej strukturze formalno-językowej tekstu. Każdy tom realizuje ustalony schemat, tzn. zawiera krótką informację o autorze i o treści utworu (w języku polskim, angielskim i niemieckim), tekst noweli/opowiadania (opowiedziany we fragmentach lub w całości), zestaw ćwiczeń oraz (na niższych poziomach) słowniczek wszystkich słów, które znalazły się w tekście głównym.

Uogólniając, można pokrótce scharakteryzować warstwy, które ulegają adaptacji i w których obszarze konstruowane są ćwiczenia:

- warstwa leksykalno-gramatyczna — w pierwszej kolejności przy stosowaniu podlega warstwa językowa, aby zagwarantować zrozumienie podstawowego znaczenia tekstu, rozszyfrowanie wszelkiej gry słów, idiomów, neologizmów; konieczne są ćwiczenia językowe i gramatyczne lub odsyłacze w postaci podania definicji i przykładów użycia danego słowa;
- warstwa pojęciowa — np. zrozumienie podłoża filozoficznego. Interpretacja wiersza bez odczytania podbudowy filozoficznej jest równie dobra, jednakże możliwe, że uboższa, dlatego aby umożliwić pełną interpretację treści, warto wyposażyć odbiorców w wiedzę na temat potrzebnych idei filozoficznych lub pojęć z obszaru teorii literatury (np. objaśnić pojęcie groteski). Zabieg ten jest szczególnie ważny, gdy odbiorcą tekstu jest osoba, która podstawy edukacyjne nabywała w innym kręgu kulturowym niż

góry lodowej; S. LEM: *Jak ocalał świat, Maszyna Trurla, Wyprawa pierwsza A, czyli Elektrybatt Trurla*; Z. NAŁKOWSKA: *Przy torze kolejowym*; T. BOROWSKI: *Proszę państwa do gazu*; K. GROCHOLA: *Zdążyć przed pierwszą gwiazdką*; O. TOKARCZUK: *Szafa*.

europijski. W tej sytuacji konieczne może okazać się również wprowadzenie metajęzyka z dziedziny poetyki opisowej, np. pojęcia metafory, porównania itp.;

- warstwa literacko-kulturowa — np. symbolika, mity, legendy, okoliczności historyczne powstania tekstu.

Oto dwa przykłady adaptacji tekstu (fragmenty początkowe) wraz z wyborem ćwiczeń. Pierwszy przykład pochodzi z tomu pierwszego, przeznaczonego dla poziomu początkującego A2/B1, w którym opracowano *Kamizelkę* Bolesława Prusa¹³. Tekst poddano adaptacji upraszczającej, czyli nastąpiła pełna ingerencja w strukturę utworu.

Była zima. Przyszedł do mnie handlarz starzyzną — Żyd. Miał stary parasol i jeszcze starszą kamizelkę. Nie chciałem parasola, interesowała mnie kamizelka... Należała do mojego sąsiada. On był urzędnikiem, a jego żona pracowała w szkole. Wprowadzili się do naszego domu na początku kwietnia. Co niedzielę chodzili na spacer. Trzymali się za ręce. Pani była szczupła, a pan dość tęgi. Każdego dnia pani wieczorem szyła, a pan coś pisał. Nie byli bogaci, ale nie potrzebowali więcej oprócz żywności, dużo roboty i dużo zdrowia. Niestety, zdrowia nie mieli. W lipcu pan się przeziębził. Dostał silnego krwotoku i stracił przytomność. Pani była przerażona. W nocy pobiegła szukać lekarza¹⁴.

Ćwiczenia

Napisz stopień wyższy i najwyższy:

Wzór: stary — starszy — najstarszy

¹³ B. PRUS: *Kamizelka, Z legend dawnego Egiptu. Materiały pomocnicze do nauczania języka polskiego jako obcego*. T. 1. Oprac. W. HAJDUK-GAWRON, M. SME-RECZNIK. „Czytaj po Polsku”. Red. R. CUDAK i in. Katowice 2003.

¹⁴ Dla porównania początek tekstu oryginału: *Niektórzy ludzie mają pociąg do zbierania osobliwości kosztowniejszych lub mniej kosztownych, na jakie kogo stać. Ja także posiadam zbiorek, lecz skromny, jak zwykle w początkach. Jest tam mój dramat, który pisałem jeszcze w gimnazjum na lekcjach języka łacińskiego... Jest kilka zasuszonych kwiatów, które trzeba będzie zastąpić nowymi, jest... Zdaje się, że nie ma nic więcej oprócz pewnej bardzo starej i zniszczonej kamizelki. Oto ona. Przód spleśniała, a tył przetarty. Dużo plam, brak guzików, na brzegu dziurka, wypalona zapewne papierosem. Ale najciekawsze w niej są ściągacze. Ten, na którym znajduje się sprzączka, jest skrócony i przyszyty do kamizelki wcale nie po krawiecku, a ten drugi, prawie na całej długości, jest pokłuty zębami sprzączki. Patrząc na to od razu domyślasz się, że właściciel odzienia zapewne co dzień chudnął i wreszcie dosięgnął tego stopnia, na którym kamizelka przestaje być niezbędna, ale natomiast okazuje się bardzo potrzebny zapięty pod szyję frak z magazynu pogrzebowego. Zob. <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/kamizelka.html> [data dostępu: 05.01.2016]. Wszystkie cytowane fragmenty i słowa oryginału pochodzą z tekstu zamieszczonego na podanej stronie internetowej.*

Szczupła — —
 Tęgi — —
 Bogaci — —

Odpowiedz na pytania:

- A. Kiedy pan i pani wprowadzili się do nowego domu?
- B. Kiedy pan zachorował / przeziębił się?
- C. Jak czuł się pan w końcu sierpnia?

Spróbuj to powiedzieć:

Jesteś lekarzem. Pan jest Twoim pacjentem. Powiedz swemu pacjentowi, co powinien, a czego nie powinien robić.

Pierwszą znaczącą różnicę pomiędzy wersją opowiedzianą i oryginalną można dostrzec w długości tekstów. Opowiadanie Bolesława Prusa w wersji oryginalnej liczy 2 742 wyrazy, podczas gdy adaptacja zawiera 618 wyrazów, co stanowi 22,0% liczby słów oryginału. Ten zabieg ograniczenia liczby słów ma na celu pokonanie bariery percepcyjnej, ponieważ przeczytanie dłuższego tekstu napisanego w języku obcym wymaga od czytelnika dużego skupienia i zaangażowania oraz uruchomienia wielu działań zmierzających do zrozumienia czytanych treści. Krótszy tekst pozwala łatwiej podążać za główną myślą i zdarzeniami przedstawionymi w opowiadaniu.

Kolejną różnicą, na którą należy zwrócić uwagę, jest kompozycja tekstu. Tekst prymarny oparty jest na zabiegu inwersji, a zatem czytelnik na początku lektury dowiaduje się, jaki będzie finał — w tym przypadku wie, że właściciel kamizelki nie żyje. W wersji zaadaptowanej nie posłużono się tym samym zabiegiem. Narrator rozpoczyna swoją opowieść od historii zakupu kamizelki: kto mu ją sprzedał, w jakich okolicznościach, a po wejściu w posiadanie części garderoby swojego sąsiada snuje domysły na temat życia małżonków. O śmierci właściciela kamizelki czytelnik dowiaduje się na końcu opowiadania. Poza tą zmianą kompozycyjną w adaptacji kolejność pozostałych wydarzeń nie ulega żadnym transformacjom. Taki mechanizm adaptacyjny (ingerujący w kompozycję tekstu) pozwolił na zachowanie czytelnego porządku zdarzeń, przy czym nie zakłóciło to budowania napięcia ani nie uprościło przebiegu zdarzeń.

Wreszcie najistotniejsza różnica, która stanowi o zastosowaniu zabiegów adaptacji *sensu stricto*, to ingerencja w warstwę leksykalną i składniową opowiadania. Uproszczeniu zostały poddane słowa, które są kluczowe dla zrozumienia treści opowiadania, np. słowo

sprzączka zastąpiono wyrazem *klamerka*, *zmizernieć* zamieniono na wersje opisowe: *jesteś słaby*, *mało jesz*. Zdania złożone zastąpiono zdaniami pojedynczymi:

Co niedzielę około południa wychodzili na spacer, trzymając się pod rękę, i wracali do domu późno wieczór.

zmieniono na:

Co niedziela chodzili na spacer. Trzymali się za rękę.

Zabiegi te motywowane są kompetencją językową potencjalnego odbiorcy tekstu. Na poziomie początkującym słowo *sprzączka* może nie być znane, jest ono także dość trudne pod względem fonetycznym. Słowo *klamerka* jest prostsze do wymówienia, dodatkowo występuje w ćwiczeniach poprzedzających czytanie, a zatem w razie nieznamości wyrazu może ono być sprawdzone w słowniku. Zastąpienie zdań złożonych zdaniami pojedynczymi pozwoliło np. wyeliminować użycie imiesłowu, który na poziomie początkującym nie jest jeszcze wprowadzany.

Zachowano natomiast niektóre cytaty (zdania bezpośrednio zaczerpnięte z oryginału bądź lekko zmodyfikowane fragmenty), oddające ducha tekstu prymarnego, np.:

Krwotok może być z nosa, z krtani, z żołądka, z płuc rzadko (bez zmian),

Czy spotkają się kiedyś razem, żeby powiedzieć sobie sekret o kamizelce,

zdanie oryginału zaś brzmi:

Czy znowu zejdą się kiedy oboje, ażeby powiedzieć sobie cały sekret o kamizelce.

Podobne mechanizmy adaptacyjne zastosowano w pozostałych częściach serii „Czytaj po Polsku”, które są przeznaczone dla poziomu początkującego.

Drugim przykładem adaptacji tekstu literackiego dla celów glottodydaktycznych, a tym samym przykładem zastosowania nieco innych zabiegów adaptacyjnych niż omówione wcześniej, jest opracowanie opowiadania Sławomira Mrożka *Nocny ekspres*¹⁵, prze-

¹⁵ S. MROŻEK: *Nocny ekspres. Materiały pomocnicze do nauczania języka polskiego jako obcego*. T. 11. Oprac. M. SMERECZNAK. „Czytaj po Polsku”. Red. R. CUDAK i in. Katowice 2016.

znaczone dla poziomu B2/C1. Adaptacja polega tu głównie na przygotowaniu zestawu ćwiczeń, bowiem tekst opowiadania pozostaje nienaruszony. Załączono do niego glosariusz, w którym objaśniono trudne dla tego poziomu słowa:

Pięć minut przed odjazdem pociągu znalazłem swój przedział w wagonie sypialnym. Na szczęście tylko jedno łóżko było zajęte, nie licząc mojego, mogłem więc oczekiwać, że spędzę spokojną noc. Leżał już w nim ktoś, spod koca podciągniętego pod brodę wystawał blady, szpiczasty nos.

*Zaraz straciłem go z oczu, bo powiedziawszy: „Dobry wieczór” i nie otrzymawszy odpowiedzi — tym lepiej, to znaczy, że już śpi i **ominą mnie towarzyskie obowiązki** — usiadłem na dolnym **pośnaniu** i zacząłem się rozbierać.*

Glosariusz:

kogoś ominą towarzyskie obowiązki — »ktoś nie będzie musiał zachowywać się uprzejmie, prowadzić rozmowy z innymi osobami«

pośnanie — »miejsce do spania (np. łóżko) wraz z pościelą (np. poduszką, kołdrą, kocem)«.

Ćwiczenia

- 1) O czym może mówić tekst zatytułowany *Nocny ekspres*? Jakie skojarzenia wywołuje taki tytuł? Proszę podać jak najwięcej propozycji.
- 2) Czy zdarza się Panu/Pani podróżować pociągiem? Jak często? Proszę podać zalety i wady takiego sposobu podróżowania.
- 3) Czy zna Pan/Pani jakieś utwory literackie lub filmy, których akcja rozgrywa się w pociągu?.

Proszę użyć podanych słów w odpowiedniej formie gramatycznej. Każdego ze słów można użyć więcej niż jeden raz.

podróżna, podróżny, podróżnik, **podróż**, podróżniczka, podróżniczy

Wzór: *Nasza ostatnia wakacyjna **podróż** była długa i wyczerpująca.*

- a) Marek Kamiński jest, któremu udało się zdobyć obydwie bieguny Ziemi w jednym roku.
- b) Zanim wybrałem się do Australii, przeczytałem wiele książek o tym kontynencie.
- c) Nie mogę znaleźć swojej torby, a muszę się jeszcze dzisiaj spakować. Możesz mi pożyczyć swojej?

Proszę sprawdzić w słownikach (w słowniku języka polskiego, słowniku terminów literackich), co oznaczają słowa: *absurd, karykatura, komizm, paradoks, parodia, tragizm*.

Proszę podać znane Panu/Pani przykłady utworów literackich (także z rodzimej literatury), w których obecna jest groteska. Jaki jest temat tych utworów?

Autorzy poszczególnych opracowań podczas adaptacji tekstów literatury polskiej wykorzystywali narzędzia adaptacyjne opisane przez Aleksandra Kozłowskiego, mieszając je ze sobą tak, aby uzyskać nową jakość, tchnąć drugie życie w literaturę polską. Przygotowane w ten sposób teksty z powodzeniem mogłyby być wykorzystane nie tylko w edukacji cudzoziemców, gdyż autorzy opracowań otrzymywali niejednokrotnie informacje, że niektóre z nich są dobrą lekturą również dla uczniów w polskiej szkole¹⁶.

Pytanie, dla kogo adaptujemy tekst, nakreśla plan działań. W przypadku odbiorcy obcego celem nadrzędnym jest skomunikowanie czytelnika z polskim dziedzictwem kulturowym, z polskim korpusem tekstów literackich. Jeśli odbiorcą nie jest wyspecjalizowany filolog, a przeciętny słuchacz pragnący nauczyć się języka polskiego, to wydaje się, że wiele zabiegów adaptacyjnych jest dozwolonych, a nawet usprawiedliwionych w myśl zasady: cel uświęca środki. Proponując czytelnikom obcym przystosowany do ich możliwości językowych tekst, dalecy jesteśmy od profanacji oryginału. Recepcję tekstu literackiego sprowadzamy do sytuacji edukacyjnej, która ma przynajmniej dwa wymiary: pragmatyczny – opanowanie języka, podczas gdy literatura jest jednym z narzędzi temu służących, oraz estetyczny, kiedy tekst literacki jest nośnikiem wartości, wyobrażeniem światopoglądu, postaw ludzi danej kultury. Dlatego dobierając teksty literackie dla celów glottodydaktycznych, warto dokonać ich podziału na dwie zasadnicze grupy: jedna to taka, która przedstawia wizję literatury narodowej, a druga to teksty będące źródłem przyjemności, kształtujące umiejętności czytelnicze i recepcyjne w języku obcym. Adaptacja tekstu literackiego na użytek glottodydaktyczny staje się formą literackiego upcyklingu, daje mu drugie życie, życie w innym wymiarze i w trochę innym celu.

¹⁶ Temat potrzeby przepisywania kanonu, czyli adaptowania tekstów polskiej literatury dawnej dla uczniów szkół, stał się kluczowym zagadnieniem konferencji. Por. P. PRÓCHNIAK: *Przepisywanie kanonu, resume*. Zob. <http://teatrnn.pl/activities/przepisywanie/resume/> [data dostępu: 6.09.2015].

Romuald Cudak, Wioletta Hajduk-Gawron

Text adaptation in literary education of foreigners

Summary

A literary text plays a very important role in foreign language teaching practice. It develops language skills as it enriches vocabulary, affects the fluency of constructing correct and fluent statements, both written and spoken. But not only. By processing the linguistic content of a literary text, its recipients reveal its multi-layered structure: reading becomes a means of conveying cultural content, it allows for the interpretation of content in an intercultural perspective. An extremely important issue for glottodidactics is the right choice of literary texts suitable for the level of language learners. The article presents the possibilities of using a literary text as an auxiliary tool for learning the language and as an object of literary education. Strategies and mechanisms of adaptation are discussed based on the examples from series named "Read in Polish".

Keywords: adaptation, glottodidactics of the Polish language, Polish as a foreign language, Polish literature as foreign

Ромуальд Цудак, Виолетта Хайдук-Гаврон

Проблематика адаптации текста в литературном обучении иностранцев

Резюме

Литературный текст в практике обучения иностранным языкам играет очень важную роль с точки зрения развития языковых умений, поскольку обогащает лексический запас, влияет на конструирование правильных и свободных высказываний как письменных, так и устных. Но не только. Благодаря переработке словарного содержания получатели литературного текста открывают его многослойную структуру: произведение оказывается носителем культурного содержания, позволяет интерпретировать познание в межкультурном плане. Особенно существенным для преподавателя польского языка как иностранного является подборка художественных текстов, учитывая языковой уровень обучающихся, а также содержание произведения. В статье представлены возможности использования литературного текста как вспомогательного инструмента в обучении языку, а также текста как предмета обучения литературе. Кроме того, рассматриваются стратегии и механизмы глоттодидактической адаптации на примере материалов серии „Читаем по-польски“.

Ключевые слова: адаптация, глоттодидактика польского языка, польский язык как иностранный, польская литература как иностранная